

Szlovéniai könyvespolc

Mesék és mesekönyvek

Szlovéniai mesefordítónk, Bálint Čeh Júlia, a Maribori Egyetem Fordítástudományi Tanszékének habilitált lektora, a XIX. században élt meseíró egyik könyvét ajándékozta Egyesületünknek magyar nyelvű kiadásban. Az író-alkotó Josip Jurčič (1844–1881) az első szlovén regény szerzője, újságíró és a hagyományos népmesék gyűjtője volt. Ezek egyike a *Meggyes-hegyi kecskeper*.¹ Hogy miért tartjuk terjesztésre és olvasásra méltónak a XXI. században is ezt a történetet, ajánlatos megismerkednünk a szlovén népmesék világával.

Másrészt felvállaljuk egy újabb, de kevésbé tanulmányozott, ám földrajzilag közeli irodalmi terület bemutatását folyóiratunk olvasóinak. Ugyanis bármely történelmi korban a különböző népek meséiből szerezhettünk tudomást régebbi életmódjukról, szokásaikról és hagyományaikról. A népmesékben egyrészt megőrződtek az általános és minden népcsoportra jellemző erkölcsi szokások és motívumok. Ilyenek pl. a legkisebb gyerek sorsa, az öregek tisztelete, bizonyos ismétlődő színhelyek, a beszélő és cselekvő állatok, a számmisztika és a jó győzelme. Másrészt egyes népeknél különféle eltérések mutatkoznak. A szlovén népmesékben keleti hatást és értékrendet fedezünk fel a kígyó személyében, aki pozitív állategyéniség, az embereket segítő, békés megoldások hőse! Sőt! Kígyókirálynő és kígyómenyasszony is lehet.²

Meglepő motívum az is, hogy a kenyéradó gabonák, a Biblia szerinti „maghozó növények” eredetmeséjét jobbra a szláv népmesék őrizték meg. Tény, hogy a mindennapi kenyér, a betevő falat tisztelete is a Bibliából ered, ami nem mindig és mindenhol búzából és rozsból készült. Egyik bibliafordításunkban a Miatyánk egy sora (Máté 5,6:11) így szól: „Életünkre szükséges kenyérün-

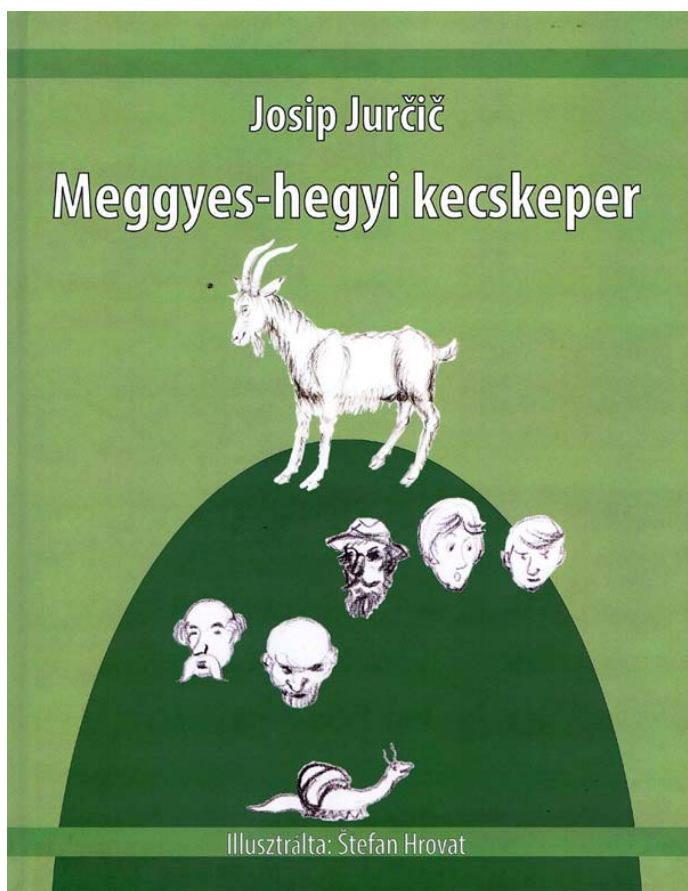
ket add meg nekünk ma.”³ Ehhez kapcsolhatjuk tehát a hajdinamag (tatárka, pohánka) szlovén eredetmeséjét. Eszerint az ősök valaha a keleti területeken éltek, nyilvánvalóan még az ószláv törzsek szétszéledése előtt. A nyugati vándorlásra indulóknak, az új hazát keresőknek istennőjük és az öregek tanácsa szerint vetőmagot kellett vinni magukkal, pontosan – hajdinát. Mondván: vessék el, és lakóhelyük ott legyen, ahol a hajdina megtermem. Ez a népi bölcsesség a tudományos magva annak, hogy a népek megtelepedésének függvénye egy-egy gabonaféleség termesztése az adott földrajzi környezetben. Nézzünk messzebbre: az indiánoknál ez a kukorica.

Társadalmi-erkölcsi viszonylatban jól ismert európai történelmi személyiség vezet át bennün-

ket évezredekkel későbbi korokhoz és szlovén mesekönyvünk fő témáihoz: a tisztaság, az igazság, a gondolat szabadságához és az igazságtévesztéshez. A magyar és a szlovén népmesékben ő a néven nevezett igazságos Mátyás király, a szlovák népmesékben az ún. „igazságos király Dunán innen és Garamon túl”.⁴ A Mátyás király című szlovén népmese szlovén királynak is nevezi Mátyást, aki üldözői elől menekül, de megmenti a hegy: széthasad és elrejt a barlangjában. Ez a motívum valószínűleg a Szent László-legendákból ered, és a Tordai hasadék keletkezésére utal. A hasonlóan csodás természeti je-

lenség legelső leírását a Bibliában találjuk, amikor Mózes a kettévált tengeren át kiment a népet az egyiptomi rabságból (2Móz 14,21). Mátyás pedig mindmáig arról lett nevezetes, hogy a szegényeket támogatta és igazságot gyakorolt népei körében. Hajdani királyunk személyisége tehát a Kárpát-medencei rokon-folklor egyik hagyatéka a népeinket összekötő történelmi sorsban.⁵ Különösen büszkének lehetünk erre 2018-ban az Emlékév alkalmából, királyunk trónra lépésének 560-ik esztendejében.

V. J. Propp (1895–1970) európai ismertségű orosz néprajzkutató szerint a mesékben a tettek és a viselkedésmódok folytán alakulnak ki a szereplők funkciói, a pozitív-negatív érzelmek és a

megoldások.⁶ A *Meggyes-hegyi kecskeper* című mesekönyv máig érvényes erkölcsi tanulságaival napjainkban is korszerű olvasókönyv mind a gyermekek, mind a felnőttek számára. A szerző életútját követő évszázadban a mese téveszméje sajnálatos módon ordas eszmévé vált, és sokmillió emberéletet követelt. Ironikus és titkos megfogalmazásban így határozták meg akkoriban a fő törvényt: – Ne gondolkozz! Ha gondolkozol, ne mondd ki! Ha kimondtad, ne írd le! Ha leírtad, ne írd alá! Ha aláírtad, ne csodálkozz! A mesét olvasva a felnőtteknek rá kell jönniük, mekkora társadalmi téma ma is a gondolkodás szabadsága és az igazságtétel joga. A gyermekek számára a mese humoros stílusa oldja fel a feszültséget és adja meg az igazságos, de kacagtató megoldást. A történeti szál igen egyszerű: kecskeper két városi polgár között egy le nem legelt kert miatt. Az egyik főhős a kecske gazdája, Lukács Soma, aki tisztelt, idős polgárember, éjjeliőr. Háza kapuja tárva-nyitva állt éjjel-nappal a vendégek előtt. Kecskéjét a kapuhoz kötötte ki. De Zerge kecske nem nagyon kedvelte, ha a kutyák és a gyerekek ingerelték őt, és a védekezésben időnként elszabadult. Kószalása közben megállt a kiskertek előtt, és vágyakozva nézte a finom legelnivalókat. Várta, hogy beengedje őt valaki. Am az egyik kertgazda furkósbotja már majdnem lecsapott rá, amikor Soma éppen odaért a szénagyűjtésből és megmentette. Azonban Szénási András úr nemcsak a furkósbotjával akart igazságot tenni. Városi tanácsnok lévén a bűnösnek vélt szándék miatt feljelentést tett. A per ítélete – akasztás! Mindkettőjüknek, a gondatlan gazdának is! A bölcsőbbek tanácsa szerint talán őt talpas botütés is elég lett volna. A hangulat és az ítélet megfogalmazása attól függően váltakozott, ki milyen tisztséget viselt a városban, és mekkora igazságérzet vezérelte. Mennyire volt emberséges, vagy éppenhogy köpönyegforgató. A megtestesítőket a szerző és a fordító beszélő családnevekkel jeleníti meg, pl.: Zordon Pál, a törvényszék főbírája, polgármester, Zagya Pál, őszszakállú, bölcs aggastyán, Fecsegő Benő gazda és a nagytiszteletű képviselő: Csikar Gyuri, Balga Jankó, Gügye Peti, Savanyú Miska, a síró-rívó asszonyságok, na meg a zсібongó gyereknép.

Am váratlan esemény történt. Megérkezett a városba a híres Meggyes-hegyi vándorkoldus és jós, Sánta Feri, aki az Úrtól nyert bölcsességével szokott bíraskodni. Töprengése nyomán mint meggyesi Salamon hozta meg igazságos ítéletét Naszreddin Hodzsához, vagy akár Mátyás királyhoz hasonlóan. Pontosabban így: Ott, ahol a híres meggyesi akasztófa állt, ott verték meg Zerge kecskét, de csak az árnyékát, a csürhe nép szemelátára, és ennek az ítélet szerint Soma bekötött szemmel volt tanúja, miközben a nép a feje fölött botokkal hadonászott. Ezek után megint egység és harmónia uralkodott a meggyesi városban. Bár

a szerző az eseményt végül is a csürhe nép kifejezéssel minősíti, a mai olvasó pedig örök érvényű, rejtett erkölcsi dilemmákon gondolkozhat. Ilyenek például az előbbieken tett utalások: a vélt bűnös szándékok és gondolatok büntetése, a befolyásolás, az értelmezések és a hangulatváltozások kétszeri páfördulása, a kicsinyesség és a csigatulajdonságok méltatása. Összességében: az emberi-társadalmi kapcsolatok minősége és igazsága. Mindezt érthetett meg a mese számos kiadást, tíz nyelven műfordítást és máig tartó színpadi feldolgozást humoros-szatirikus vígjáték formájában. Fordítónk a szerzőhöz méltó alkotótárs. A mese szövegét válogatott szókincsű szép magyar beszéd- és mesestílus jellemzi. A tájképi leírások színesek, szinte egybeesnek az illusztrációk színes képi világával. A díszítő jelzőket és a nyomtatékosító szavak hangulatát csúfondáros humorral változtatja.

A kiadások érdekes, értékes és sajátosan egyedi mivoltát az illusztrátorok egyéni művésze is gazdagítja. A város környékén és a városban élő mai festőművészek jó része – esetünkben Štefan Horvat maga is Višnja Gorában él. Színes tájképfestményei, szénrajzai, a vitás perpatvar jelenetei, a jellemábrázoló emberportrék, a gondolkodó kecske figurája, a történet valamikori valóságát hűen és élményszerűen tárja fel a mesekönyvben a mai olvasók számára.

Búcsúzóul kellemes barangolást kívánunk olvasóinknak a szlovén népmesék birodalmában!

Források

¹ Josip Jurčič: *Meggyes-hegyi kecskeper* (eredeti cím: *Kozlovska sodba v Višnji Gori*). Kiadó: JSKD RS OI Ivančna Gorica (Szlovén Köztársaság Kulturális Tevékenységek Közalapja). Fordította: Bálint Čeh Júlia. Illusztrálta: Štefan Horvat. (Oldalszámozás nélküli, 24 oldalas díszkiadás, 2016.)

² A kigyómenyasszony – Szlovén népmesék. Vál., ford., szerk.: Gállos Orsolya. Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest, 1987. 213 p. (Lásd A hajdinamag, 95. p.; Mese a Dráváról, 95. p.; Mátyás király 98. p.)

³ Újszövetségi Szentírás a Vulgata szerint. Káldy György S. J. fordítása nyomán, tekintettel az eredeti (latin nyelvű) szövegre, átdolgozta, bevezetővel és jegyzetekkel ellátta a Szent István Társulat Szentírás Bizottsága, az Apostoli Szentszék könyvkiadója, Budapest. A kiadás engedélyezése: Esztergom, 1946. június 18. Mindszenty József s. k. bíboros hercegprímás, esztergomi érsek.

⁴ Závada Pál: *Harminchárom szlovák népmese*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 2010. 188 p. (Korabeli Hont, Zólyom, Túróc, Liptó, Árva, Szepes, Gömör, Abaúj, Sáros, valamint Zemplén megyei falvakból)

⁵ Lásd H. Dobos Mária (Horváth Gáborné): A mesék összekötő szerepe a népek közeledésében. Vércse Miklós: *Szlovák népmesék*. In.: *Átívelő hidak*. Kiadó: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, Pilisvörösvár, 2014. 183 p. 172–175. p.

⁶ V. J. Propp: *A mese morfológiája*. OSIRIS Könyvtár. Folklor. Sorozatszerkesztő: Voigt Vilmos. Budapest, 1995. 214 p.